

Posudek na disertační práci Mgr. Petry Mašitové Pozůstalostní inventáře raně novověké šlechty v opavském a krnovském knížectví jako pramen k dějinám každodennosti (1650-1740).

--

Petra Mašitová se pokouší ve své disertaci o rozbor zhruba 20 pozůstalostních inventářů slezské šlechty z území opavského a krnovského knížectví, vzniklých v údobí 1650-1740, tedy v letech dlouhého mírového vývoje mezi dvěma evropskými válečnými konflikty, jež zasáhly citelně i teritorium českých zemí. Podle autorky je smyslem této analýzy „příspěk k poznání hmotné kultury všedního života na šlechtickém sídle v období raného novověku“. Rozbor pozůstalostních inventářů, nejen panských, ale i měšťanských (těch zejména) a zčásti i poddanských a duchovenských je v současné době v české historiografii poměrně frekventovaným směrem bádání a tento zájem odpovídá i neméně intenzivnímu a metodicky značně vyspělému studiu této problematiky v zahraniční historiografii. Autorka zmíněnou literaturu, zejména českou, dobře zná a dokázala se z ní poučit. Vzala na vědomí i fakt, že teritorium českých zemí je jednotlivými sondami pokryto značně nerovnoměrně, a soustředila se na území bádáním tohoto typu téměř nedotčené. Vzorek zkoumaných inventářů vybrala tak, aby zahrnoval rozmanité typy aristokratických sídel a postihoval majetkovou diferenciaci šlechty, z několika možných přístupů ke studiu dané problematiky zvolila postup, při němž se provádí důkladná interpretace jednotlivých inventářů, doplněná v záběru určitou komparací směřující k zobecnění. Pomineme-li kapitolu o literatuře, k níž se vrátím v závěru posudku, vlastní rozbor inventářů zahajuje autorka (na základě literatury) výkladem o způsobu pořizování inventářů, poté podává stručný nástin slezských dějin v raném novověku a charakteristiku jednotlivých šlechtických rodů a osobností, jejichž majetek na základě inventářů zkoumá, a pak následuje vlastní vytěžení inventářů. Úvodní informace je podána spolehlivě a věcně a vytváří dobrou základnu pro pochopení dalšího výkladu. Setkáme se tu jen s drobnými nedopatřeními: Mluví se tu o postupném včleňování Opavska do Slezska a o snahách stavů v 17. stol. o návrat k Moravě, ale nikde se tu vlastně nedozvíme, kdy byl proces začleňování do souboru slezských knížectví završen, při výčtu slezských území, která zůstala po roce 1742 součástí zemí Marie Terezie, opomenula autorka Těšínsko (s.50), v předposledním řádku textu na str. 60 vypadl název vsí u Třeště, po níž se psali Hodicové. To vše jsou ale jen nepodstatné drobnosti.

Jádro práce tvoří vlastní rozbor inventářů. Autorka na jejich základě nejdříve zkoumá podobu a vybavení šlechtického sídla, a to jednak venkovského zámku, jednak domu, případně nájemního bytu v Opavě a posléze podobu tzv. residenční sítě jednotlivých aristokratů. Následuje výklad o osobních předmětech aristokratů, kde jsou postupně studovány oblečení a oděvní doplňky, cennosti, zbraně a „koňské věci“, knihovny a archívy, případně další, obtížně zařaditelné soubory předmětů. Autorka tak zasahuje do celé řady oborů (dějiny odívání, dějiny architektury a památková péče, knihověda aj.), z nichž každý má rozsáhlou literaturu, jejíž výsledky si spolehlivě osvojila. Materiál, který autorka pracně a s velkou svědomitostí v archívech nashromáždila, je nepochybně neobyčejně cenný a významně doplňuje naše znalosti o vybavení šlechtických sídel i o předmětech osobní potřeby u jednotlivých aristokratů. Věcné nedostatky nebo formulační nepřesnosti tu najdeme jen ojediněle a týkají se bezvýznamných drobností (např. autorka ne dosti jasně rozlišuje mezi arkádovým ochozem a obyčejnou dřevěnou pavlačí, běžnou na menších zámcích, ne zcela logické je tvrzení, že „navzdory alchymistickým pokusům byl hrabě z Hodic katolík“ apod.). Co však nelze přejít mlčením, je fakt, že místo analýzy autorka po-

dává spíše pouhou parafrázi jednotlivých inventářů. Během rozboru jednotlivých inventářů autorka sice přichází s řadou velmi cenných postřehů o jednotlivých souborech, například o knihovnách. Bohužel, inventáře jsou právě tam, kde by nás zajímaly obzvláště, v popisu dosti všeobecné, takže například není možno přesně určit jednotlivé knihy nebo výtvarná díla, což by umožnilo i kvantifikaci výsledků, jakou známe např. z práce J. Pokorného o pražských měšťanských knihovnách. S tím nemohla autorka nic dělat. Nicméně inventáře nabízejí informace i o jiných faktech, které autorka přechází mlčením, ač by si to zasloužila, neboť v dosavadní literatuře se o nich téměř nepíše. Dokládají například zajímavě fakt, že si řada šlechticů pronajímala byty v hlavním městě knížectví - Opavě. V souvislosti s pobytem šlechty ve městech se v dosavadní literatuře spíše uvažuje jen o městských palácích nebo domech šlechty, ne o bytech. Analogicky tomu bylo i v Těšíně, jak dokládá zajímavá monografie Ireny Korbelařové – Milana Šmerdy – Rudolfa Žáčka, Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava, Slezský ústav SMO 2002, a zřejmě i jinde. Zejména je ale nutno se pozastavit nad tím, že v závěru některých (nikoliv ovšem všech) oddílů marně hledáme nějaké hlubší shrnutí a zobecnění. Tak např. ve velmi zajímavé subkapitole o knihovnách autorka uzavírá stručně komentovanou parafrázi jednotlivých inventářů pouhou jednou větou, v níž sděluje čtenáři, že „všechny výše popsané knihovny ukazují na šlechtické čtenáře s alespoň minimálním vzděláním, zajímající se o historickou (historicko-polemickou, případně historicko-geografickou), právníckou, klasičtější antickou a náboženskou literární produkci“ (s. 175). Přitom se tu nabízí celá řada dalších zajímavých skutečností, například zastoupení češtiny ve studovaném souboru, fakt, že v knihovnách se nacházely i luteránské knihy atd. V těchto bodech však autorka ponechává hlubší zamyšlení na čtenáři, maximálně problém připomene jednou větou. Podobně je i kapitola o hospodářských písemnostech uzavřena jednovětým shrnutím, že „podle výše uvedeného je zcela zřetelné, že péče o hospodářství a rozšiřování nemovitého majetku hrálo [!] v životě hornoslezské šlechty důležitou roli“ (193). To ovšem víme i bez inventářů. Dojem, že jde spíše jen o parafrázi pramene, je ještě zvyšován rozsáhlými citacemi. Ty jsou dnes velmi v módě a není proti nim možno nic namítat, pokud jsou použity funkčně; jejich zařazení může naopak značně zpestřit a oživit výklad, nesmí jich být ale moc. Nevidím důvod, proč autorka cituje v uvozovkách výrazy jako „*pozlacený knoflíček*“, „*malá škatulka*“ nebo „*zrcadlo v postříbřeném ráme*“ apod. Přitom u řady citovaných výrazů by bylo třeba vysvětlit, o jaký materiál nebo způsob zpracování se jedná, ale to autorka nedělá a ponechává bez vysvětlení výrazy jako *cajk*, *barchan*, *fasovaný*, *šmelcovaný*, *šmelc*, *štikovaný*, *šňaha*, *agatový kámen*, *holstry*, aj. Stejně tak by např. bylo třeba vysvětlit, co to byly *české diamanty*, jimiž bylo zdobeno několik popisovaných šperků. Někde pak překlad budí pochybnosti (*brustuch*=brož, s. 158). Shrnutí výsledků bádání je podáno až v závěru práce a je uděláno dobře, i když by i ono mohlo být obšírnější. Čtenář se ovšem k němu „prokousává“ velmi nesnadno, autorka mu neusnadňuje práci například shrnutím některých fakt do tabulek či jiným způsobem. Je to trochu škoda, protože pracně nashromážděný materiál je neobyčejně cenný i zajímavý. V zásadě je však možno říci, že vytýčený úkol autorka splnila a že její práce je cenným příspěvkem k problematice studia každodennosti české šlechty. Cenná je i obrazová příloha, zachycující zejména jednotlivé šlechtické rezidence. Na jejím základě si lze jejich podobu vybavit mnohem konkrétněji než jen na základě inventářů. Dobře je zvládnuta i jazyková stránka práce, prohřešků proti jazykové normě, tak častých v některých disertacích, je v práci vskutku minimálně.

Jak jsem již uvedl výše, vlastní analýze předdeslala autorka rozsáhlý výklad o literatuře předmětu. Pojala jej velmi široce, řekl bych až moc široce. Vedle problematiky inventářů a jejího zpracování v literatuře se zabývá i obecnou metodologií historické vědy a literaturou zabývající se problémy každodennosti, životním stylem aristokratů, uměním a

sběratelstvím. Její snahou je podat co nejúplnější výčet jednotlivých titulů, místo toho, aby se soustředila na vývoj interpretace jednotlivých problémů a základní přínos významných děl. Úkol, který si vytýčila, je přitom tak obsáhlý, že jej prostě nelze v podobě úvodu k monografii o dílčím problému zvládnout. Názorně to ukazuje například pasáž o dějinách každodennosti, kde se na jedné straně citují práce, jejichž předmětem je něco jiného, např. Válkova Hospodářská politika, zatímco na druhé straně je vynechán např. Petráňův Poddaný lid, mající k tématu daleko blíže. Jsou tu také zcela náhodně citovány i práce spíše okrajového významu, jakých by bylo možno uvést bezpočet (např. Andělovo Rybníkářství na Frýdlantsku, Jančárkův článek o cínařství v Krušných horách ad.). Pokud pak je podáno hodnocení jednotlivých prací, je občas dosti nepřesné. Je sice pravda, že (s.25) od 90. let nastal nebývalý rozvoj zájmu v oblasti studia inventářů, ale nelze říci, že se „začaly zkoumat inventáře nejen z prostředí šlechtického, ale i rytířského, církevního, měšťanského a poddanského“. Například i studium a vydávání poddanských inventářů má mnohem starší tradici, stačí připomenout Petráňovu studii o zemědělském nářadí poddaných před Bílou horou z r. 1958 nebo studie a edice Jaroslava Kramaříka z 50. a 60. let. Nic z toho autorka necituje, výzkum pro ni začíná až studií L. Petráňové a J. Vařeky z r. 1987. Podobně při studiu šlechty nelze vynechat práce A. Míky a F. Kavky o Rožmbercích, které nepochybně měly mnohem zásadnější význam než citované drobné studie R. Anděla o šlechtě na Frýdlantsku (jakkoliv jejich význam nechci podceňovat, jde mi jen o proporce). Značně zjednodušen je i výklad o škole Annales, jejíž poválečný přínos autorka redukuje jen na dějiny mentalit, aniž by se zmínila o kvantitativně pojatých výzkumech procesů a struktur, které po určitou dobu stály v této škole na prvním místě. Literatura k dějinám Slezska je pak nutně jen bibliografickým výčtem, v němž opět některé důležité práce, např. výše zmíněná monografie Korbelářové, Šmerdy a Žáčka, chybějí. Znovu ovšem podtrhují, že literaturu k vlastnímu předmětu svého studia, tj. k využití šlechtických inventářů, autorka zvládla velmi dobře, téměř vyčerpávajícím způsobem. Problémy vznikají tam, kde se snaží zbytečně obšírně doložit i své znalosti o příbuzných oblastech. Tímto směrem by ovšem bylo možno pokračovat do nekonečna a práce by nikdy neskončila. Autorka si tu přidělala práci, která jí nepochybně velmi pomohla orientovat se ve vlastní problematice, ale jako samostatný výklad nemusela být do práce zařazována. To se pak týká i úvah metodologických, v nichž se autorka hlásí k Maxi Weberovi, jehož přístup však aplikuje jen ve zcela obecné rovině (aniž by se ovšem dotkla metodologické literatury mladšího data).

Uzavřel bych tedy konstatováním, že práce Petry Mašitové je prací seriózní, jsou v ní uloženy výsledky rozsáhlé heuristiky, přináší velmi cenná zjištění o šlechtické každodennosti, zejména pokud jde o dějiny šlechtických sídel a jejich vybavení. V určitých pasážích se autorka ovšem spokojuje spíše s parafrází pramene, než aby podávala jeho rozbor a kontextualizaci výsledků. V úvodní části pak podává příliš široce vymezený přehled literatury, který v takto pojatém rozsahu nebylo možno zcela uspokojivě zvládnout, který nicméně naznačuje její hluboký, až udivující zájem o danou problematiku a její širší kontext. Přes výše uvedené výhrady si myslím, že práci lze připustit k obhajobě.

V Praze 1. ledna 2007.

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.